ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/ № 4. 3-4

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.12.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

UMURQULOV BEKPO‘LAT
Badiiy nutq va uning shakllanish asoslari 7

IBRAGIMOV YULDASH MATKARIMOVICH
Qoraqalpog‘iston o‘zbek shevalari leksikasi tadqiqi masalasi 13

ШАРИФ ЁКУБОВ
Девони Фоний ғазалларидаги Бесутун атамасининг таҳлили 13

SHUKUROV RAHMATILLO
Qadimgi davr manbalarida Farg‘ona vodiysi toponimiyasi tahlili 19

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Xalq dostonlarida frazeologik birliklarning uslubiy tavsifi 23

AMONTURDIYEV NURALI RASHIDOVICH
O‘zbek tili etnografizmlar tizimida motivlashuv masalasi 26

ISMOILOV XURMATILLO TO‘LQINJON O‘G‘LI
Paralingvistik haqoratlar va ularni verballashtirish masalasiga doir 30

USMONOVA SHAHODAT
Publitsistik matn tarjimasida pragmatik modulyatsiya va semantik uyg‘unlik 35

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Hamid Olimjon ijodida qofiyaning o‘rni 39

UMIROVA SVETLANA
Mualliflik korpusining amaliy qo‘llanilish sohalari 42

TURDIMURODOV SIROJIDDIN
Evfemik maqollar badiiylik va milliylikni kuchaytiruvchi vosita sifatida 45

TURAKULOVA UMIDAXON ANVAROVNA
Erkin o‘xshatishlarda lingvomadaniy xususiyatlarning aks etishi (Tohir Malik qissalari misolida) 48

SAATOVA SURAYYO ISMAILOVNA
Ijtimoiy tarmoq lisoniy shaxsining voqelanishi 52

РАДЖАПОВА НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА
Отражение и формирование: роль гендерных терминов
в восприятии материнства в современном обществе 55

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI
Sifatlarning badiiy matndagi funksional-stilistik o‘rni 59

XUSANOVA ZUXRA
AQSH va O‘zbekiston ijtimoiy-siyosiy matbuot matnlarida lingvopragmatik strategiyalar:
leksik-uslubiy xosliklar va ta’sirchan til vositalari 62

QURBONOV AKMALJON TAVAKALJON O‘G‘LI
Hid bilish sezgisiga oid til birliklari semantikasi 65

SUYAROVA NARGIZA YULDOSHEVNA
Metaforalarning nasriy asarlardagi tasviriy va ekspressiv imkoniyatlar 68

МУНДАРИЖА

SOBIROVA GULSHANA FAXRIDDINOVNA
O‘zbek tilida haqoratli leksika: korpus lingvistikasi asosida tahlil va bazaviy resurs yaratish 70

JUMAYEVA DILAFRO‘Z ORIFJON QIZI
«Kuntug‘mish» dostoni frazeologizmlarining semantik-statistik tahlili 75

ISLOMOV SARDOR SANJAROVICH
O‘zbek tilining onomastik sathi haqida 79

RAHMATULLOYEV AHTAM A’ZAM O‘G‘LI
Fors tilidagi ot so‘z turkumi borasida rus tilshunoslarining qarashlari 82

OMANOV SHUHRAT G‘ANIYEVICH
Nemis tilidagi “Eigentlich” modal partikelining so‘roq gaplardagi semantik imkoniyatlari hamda tarjima xususiyatlari 84

GAFUROVA NIGORA SA’DULLAYEVNA
Nonverbal means in virtual texts 87

XOLMUXAMEDOV B.F.
Mualliflik leksikografiyasining rivojlanishi va taraqqiyot yo‘li 90

TO‘RAYEVA ZARRINA ABDIMUROT QIZI
O‘zbek onlayn media sarlavhalarida klikbeyt 93

ADABIYOTSHUNOSLIK

DAVRONOVA MAHFUZA ISROILOVNA
Xalq og‘zaki ijodidagi maqollarda ayol konsepti 96

ARSLONV ABDIMUROD KAROMATOVICH
Nurboy Jabborovning adabiy-matnshunoslik merosi: ilmiy maktab, metodologiya va amaliy natijalar… 99

SAIDOVA MUHABBATXON SHUKRULLAYEVNA
Shukur Xolmirzayev asarlarida folklor motivlari va ularning estetik funksiyasi… 102

BARZIYEV OYBEK XABIBULLAYEVICH
Pisandiy va Haziniy ijodida Andijon zilzilasining nazmiy bayoni 106

SULTANOVA RAISA XAYRULLAYEVNA
«Ra’no va Zebo» dostonida Xiromiy badiiy mahorati… 108

BO‘RIYEVA MARVARID HAMDAMJON QIZI
«Javr-u zulmung garchi o‘lmaklik nishonidur manga…» 112

QOSIMOV ANVAR
Kuper ijodida indeys va o‘zbek nasrida milliy qahramon obrazlari… 116

ADABIY TAQRIZ

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
“Меҳробдан чаён”нинг учинчи нашри ҳақида 119

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 11-12
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

KUPER IJODIDA INDEYS VA O'ZBEK NASRIDA MILLIY QAHRAMON OBRAZLARI

Qosimov Anvar
Shahrisabz davlat pedagogika institute
Xorijiy til nazaryasi va amaliyoti kafedrasi katta o'qituvchisi

Jeyms Fenimor Kuper Amerika romantik epikasining shakllanishida muhim o'rin tutadi. Uning romanlarida tasvirlangan indeys qahramonlari XIX asrning Amerika jamiyati, kolonial siyosati va chegaraviy hayotning ijtimoiy-madaniy murakkabligi bilan uzviy bog'liq. Kuper asarlarida indeys obrazlari bir tomondan tabiiy hayot tarzini saqlab qolishga intiluvchi "oxirgi vakillar", ikkinchi tomondan mustamlakachilik ekspansiyasi oqibatida tarixiy maydondan chekinishga majbur bo'lgan fojiiy timsollardir. Adib ularni romantik idealizatsiya asosida tasvirlasa-da, zamonaviy adabiyotshunoslik ushbu obrazlar orqali Amerika jamiyatidagi murakkab identitet masalalarini, irqiy munosabatlar tarixini va "yo'qolib borayotgan dunyo" fenomenini o'rganadi.[1]

O'zbek nasrida milliy qahramon obrazlari XVIII–XX asrlar davomida Turkistonning siyosiy hayoti, mustamlakachilik siyosati, jadidchilik harakati va milliy ozodlik g'oyalari bilan uzviy bog'liq holda shakllangan. Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, Fitrat, Mirmuhsin, Odil Yoqubov va Pirimqul Qodirov kabi ijodkorlar yaratgan tarixiy va ijtimoiy qahramonlar – xalqning o'zligini anglash, milliy birlik, ma'rifiy yangilanish va mustamlakachilikka qarshi kurash g'oyalarini ifodalovchi markaziy badiiy timsollardir.[2]

Mazkur maqolada Kuper indeys qahramonlari va o'zbek nasridagi milliy qahramonlar qiyosiy o'rganilib, ularning epik funksiyasi, badiiy mohiyati, tarixiy ildizlari hamda konfliktlar tabiatidagi o'xshashlik va farqlar tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, milliy qahramonlar va indeys obrazlari har ikki adabiyotda mustamlakachilik jarayoniga nisbatan badiiy munosabatning yorqin namunasidir. Shu bois ushbu mavzu madaniyatlararo tipologik tahlil doirasida katta ilmiy ahamiyatga ega.

Jeyms Fenimor Kuperning romanlari Amerika romantik epikasining shakllanishiga asos bo'lgan adabiy jarayonlardan biridir. Uning asarlaridagi indeys obrazlari o'sha davr Amerika tarixidagi murakkab etnik, madaniy va siyosiy qarama-qarshiliklar bilan uzviy bog'liq. Indeys qahramonlari – Chingachguk, Unkas va boshqa timsollar – o'zining badiiy tabiatiga ko'ra nafaqat tarixiy tiplar, balki "yo'qolib borayotgan dunyo"ning ramziy ifodalaridir.[3]

O'zbek nasrida milliy qahramon obrazlari tarixiy jarayonlar, milliy ozodlik g'oyalari va ma'rifiy harakatlar bilan bevosita bog'liq bo'lib, XX asr boshidagi jadidlar faoliyati, mustamlakachilik siyosati, xalqning o'zlikni anglash jarayonlari asosida shakllanadi. Cho'lpon, A. Qodiriy, Fitrat, Mirmuhsin va P. Qodirov kabi ijodkorlar yaratgan epik qahramonlar o'zbek milliy adabiy tafakkurining markaziy timsollariga aylangan.[4]

Mazkur tadqiqot Kuper indeys obrazlari va o'zbek nasridagi milliy qahramonlarni epik funksiyasi, ideologik yuklamasi, badiiy struktura va historik talqin nuqtayi nazaridan qiyosiy tahlil qilishni maqsad qiladi.

Tadqiqot ilmiy asoslangan qiyosiy-tipologik yondashuvga tayangan bo'lib, quyidagi metodlar qo'llandi:

Ikki adabiy makondagi qahramon konsepsiyalari – Kuper romanlaridagi indeyslar va o'zbek nasridagi milliy ozodlik qahramonlari – tipologik jihatdan o'rganildi. Ularning xarakter modellari, badiiy funksiyalari, ijtimoiy vazifalari va epik struktura ichidagi o'rni solishtirildi.

Qahramonlar shakllanishiga ta'sir etgan tarixiy davrlar, mustamlakachilik siyosati, xalq ongidagi o'zgarishlar, madaniy kontekstlar tahlil qilindi. Amerika kolonial tarixi va Turkiston mustamlakachiligi o'zaro qiyosiy fon sifatida qo'llanildi.

Epik makon, obrazlar tizimi, ramzlar, konflikt dinamikasi, kompozitsiya va badiiy motivlar o'rganildi. Kuperning romantik poetikasi bilan o'zbek nasrining tarixiy realizmi o'rtasidagi o'ziga xosliklar tahlil qilindi.

[1] Qosimov B. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.
[2] Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
[3] Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
[4] Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

Frontier (chegara) diskursi, “yo‘qolib borayotgan dunyo” konsepsiyasi, ozodlik diskursi, milliy uyg‘onish diskursi kabi tushunchalar kontekstida qahramonlarning ideologik va madaniy yuklamasi o‘rganildi.

Metodologiyaning bunday kompleks qo‘llanilishi mavzuni ko‘p qatlamli ilmiy talqinda ochib berishga imkon berdi.[1]

Kuper indeys obrazlari Amerika tarixidagi ko‘p asrlik irqiy-sivilizatsion to‘qnashuvning badiiy natijasi sifatida shakllangan. Chingachguk, Unkas va boshqa qahramonlar “tugayotgan sivilizatsiya”dan farqli “yo‘qolib borayotgan madaniyat”ning ramzidir. Ularning tragediyasi – tarixiy jarayonning mag‘lub kuchi bo‘lishidadir. Adib ularni jamiyatdan chetlatilgan, ammo axloqiy ustunlikka ega sifatida ko‘rsatadi.

O‘zbek nasrida milliy qahramonlar aksincha – tarixiy jarayonni o‘zgartirishga intiluvchi faol subyektlardir. Otabek, Yusufbek Hoji, jadid qahramonlari, ozodlik uchun kurashuvchi timsollar xalqning shakllanayotgan milliy ongini ifodalaydi. Bu obrazlar tarixiy maydonda mavjud bo‘lgan amaliy harakatlarning badiiy ifodasi sifatida talqin qilinadi.[2]

Kuper epikasida konflikt asosan tabiiy dunyo va sivilizatsiya o‘rtasidagi keskin qarama-qarshilik sifatida namoyon bo‘ladi. Indeys qahramonlari sivilizatsiya tomonidan siqib chiqarilayotgan, ammo ruhiy jihatdan mag‘rur timsollardir.

O‘zbek nasrida konflikt milliy mustaqillik va ma’naviy uyg‘onishning ichki dinamikasi bilan bog‘liq. Qahramonlar jamiyatning ijtimoiy-siyosiy tanazzuliga qarshi ma’rifiy va ruhiy kurash olib boradi. Ular mustamlakachilik ta’siriga qarshi irodaviy pozitsiya namoyon qiladi.

Kuper indeyslari romantik idealga yaqinlashtirilgan bo‘lsa, o‘zbek qahramonlari real tarixiy shaxslar yoki ularning badiiy timsollari sifatida tasvirlanadi. Indeyslar yo‘qolib borayotgan an’ananing, o‘zbek qahramonlari esa yangilanayotgan milliy ongning belgisidir.[3]

Amerika o‘rmonlari, daryolari, tog‘lari Kuper epikasining asosiy ramziy makoni bo‘lib, indeys qahramonlarining tabiiy uyg‘unligini ifodalaydi.

O‘zbek nasrida esa makon tarixiy markazlar – Buxoro, Marg‘ilon, Toshkent, qishloq makonlari – milliy o‘zlikning ramziy sahnasiga aylanadi. Bu farq ikki adabiy makondagi tarixiy jarayonlar tabiatini aks ettiradi.[4]

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Kuper ijodidagi indeys obrazlari, avvalo, yo‘qolib borayotgan xalqning axloqiy ustunligini namoyon etishga qaratilgan. Chingachguk, Unkas kabi qahramonlar tabiat bilan uyg‘unlikda yashovchi, sadoqat, jasorat va or-nomusni oliy qadriyat deb biluvchi obrazlar sifatida tasvirlanadi. Ular Yevropa sivilizatsiyasi vakillariga nisbatan ma’naviy jihatdan ustun qo‘yiladi.

O‘zbek nasridagi milliy qahramonlar esa ko‘pincha tarixiy zulm, ijtimoiy adolatsizlik va mustaqillik uchun kurash fonida shakllanadi. Ushbu obrazlar xalqning sabr-toqati, vatanparvarligi va ma’naviy barqarorligini ifodalaydi. Ularning xarakterida jamoaviylik, ajdodlarga hurmat va milliy an’analarga sodiqlik yetakchi o‘rin tutadi. Har ikki adabiyotda ham qahramon obrazi individual shaxs emas, balki butun bir xalqning timsoli sifatida talqin etiladi.

Natijalar ikki adabiy makondagi qahramon konsepsiyalarining o‘ziga xosligini ko‘rsatadi:

Umumiyliklar:

1. Erkinlik, vatan, o‘zlikni saqlash g‘oyalari markaziy ahamiyatga ega.

2. Qahramonlar jamiyatning inqiroz holatida shakllanadi.

3. Mustamlakachilik jarayoni obrazlarning fojiiy yoki ma’naviy kuchli talqiniga sabab bo‘ladi.

Farqlar:

1. Kuper indeyslari tarixiy yo‘qolish yoqasidagi etnik guruhning badiiy timsoli, o‘zbek qahramonlari esa milliy uyg‘onish manbai.

2. Amerika romantizmi tabiatga murojaat qilsa, o‘zbek nasri tarixiy shahar makonlariga tayangan.

3. Kuper qahramonlarida passiv fojiiylik mavjud, o‘zbek qahramonlarida esa faol tarixiylik ustun.[5]

Mazkur farqlar ikki adabiy maydonning tarixiy-madaniy kontekstidan kelib chiqadi. Amerika epikasi kolonial jarayonning ichki ixtiloflarini aks ettirsa, o‘zbek epikasi milliy ozodlikning ichki irodasini yoritadi.

Qiyosiy tahlil natijalariga ko‘ra, Kuper indeys obrazlari orqali Amerika tarixining murakkab va fojeali sahifalarini ochib beradi. Indeyslar obrazi mustamlakachilikka qarshi ma’naviy norozilik ramzi sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, bu obrazlar romantik idealizatsiya orqali yaratilgani bilan ham ajralib turadi.

O‘zbek nasridagi milliy qahramonlar esa ko‘proq real tarixiy sharoit va ijtimoiy muammolar bilan bog‘liq holda yaratilgan. Ular millatning o‘zligini saqlab qolish, tarixiy xotirani tiklash va kelajak avlodni ma’naviy tarbiyalash vazifasini bajaradi.

Demak, har ikki adabiyotda milliy qahramon

[1] Turaev S. Adabiy qahramon va zamon. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2007.
[2] Mirvaliyev S., Sheraliyeva Z. O‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan, 2010.
[3] Saidov U. O‘zbek nasrida qahramon muammosi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
[4] Said A. Qiyosiy adabiyotshunoslik masalalari. – Toshkent: Universitet, 2015.
[5] O‘zME. Qiyosiy adabiyotshunoslik maqolasi. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2012.

obrazi turli tarixiy sharoitdashakllangan bo‘lsa-da, ularni birlashtiruvchi asosiy jihat – xalq taqdiri va milliy ongni badiiy ifodalashdir.

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, Kuper indeys obrazlari va o‘zbek nasridagi milliy qahramonlar o‘rtasida epik struktura, konflikt tabiatida umumiyliklar bo‘lsada, ularning tarixiyligini belgilovchi omillar tubdan farq qiladi. Indeys qahramonlari – o‘tmishning fojiaviy yakuni, o‘zbek qahramonlari esa milliy uyg‘onishning boshlanish nuqtasi sifatida shakllanadi.

Ikki adabiyotning qiyosiy tahlili madaniyatlararo tipologik o‘xshashliklarni aniqlash, milliy o‘zlikni badiiy ifodalash mexanizmlarini ochib berish va mustamlakachilik diskursining adabiyotdagi aks-sadosini tushunishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari turli adabiy makonlarda qahramon konsepsiyasining shakllanishiga oid ilmiy izlanishlarni kengaytirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari Jeyms Fenimor Kuper ijodida yaratilgan indeys obrazlari hamda o‘zbek nasrida shakllangan milliy qahramon obrazlarining badiiy-falsafiy mohiyatini qiyosiy tahlil qilish orqali ularning adabiy va ijtimoiy ahamiyatini aniqlash imkonini berdi. Qiyosiy tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, har ikki adabiyotda qahramon obrazi shaxsiy xarakter doirasidan chiqib, muayyan tarixiy davrda yashagan xalqning taqdiri, ruhiyati va milliy ongini ifodalovchi umumlashma timsol sifatida namoyon bo‘ladi.

Kuper ijodidagi indeys obrazlari, xususan, Chingachguk va Unkas singari qahramonlar orqali Amerika tarixidagi mustamlakachilik jarayonining fojeali oqibatlari badiiy talqin etiladi. Ushbu obrazlar yozuvchi tomonidan axloqiy poklik, tabiat bilan uyg‘unlik va sadoqat kabi fazilatlar bilan ideallashtirilgan holda tasvirlanib, g‘arb sivilizatsiyasining tajovuzkor va utilitar tamoyillariga qarshi ma’naviy muqobil sifatida ilgari suriladi. Bu holat indeys obrazlarining nafaqat etnik, balki falsafiy-ramziy ahamiyatini ham oshiradi.

O‘zbek nasrida yaratilgan milliy qahramon obrazlari esa asosan xalqning tarixiy sinovlar, ijtimoiy adolatsizlik va ma’naviy inqiroz sharoitida shakllangan ruhiy barqarorligini aks ettiradi. Bu obrazlarda vatanparvarlik, jamoaviylik, ajdodlar merosiga sodiqlik hamda milliy qadriyatlarga hurmat yetakchi g‘oya sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbek qahramonlari ko‘pincha real tarixiy voqealar va ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liq holda yaratilgani bois, ularning badiiy qiyofasida hayotiylik va psixologik chuqurlik ustunlik qiladi.

Qiyosiy tahlil shuni tasdiqlaydiki, Kuper indeyslari va o‘zbek nasridagi milliy qahramonlar turli madaniy makon va tarixiy sharoitda shakllanganiga qaramay, ularni birlashtiruvchi asosiy jihat – xalqning tarixiy xotirasini saqlab qolish va milliy o‘zlikni badiiy ifodalash vazifasidir. Har ikki adabiyotda ham qahramon obrazi millatning ma’naviy kuchini, tarixiy qarshilik ruhini va kelajakka bo‘lgan umidini ifodalovchi estetik vosita sifatida xizmat qiladi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari qiyosiy adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan milliy qahramon obrazlarini o‘rganish nafaqat alohida adabiyotlarning ichki rivojlanish qonuniyatlarini anglashga, balki jahon adabiy jarayonida milliylik va universallik munosabatlarini chuqurroq tadqiq etishga ham xizmat qilishini ko‘rsatadi. Mazkur izlanishlar kelgusida Kuper ijodining boshqa aspektlarini, shuningdek, o‘zbek nasrida qahramon tipologiyasining evolyutsiyasini yanada kengroq ilmiy asosda o‘rganish uchun muhim metodologik zamin yaratadi.

Rezyume. Maqolada Amerika romantik adabiyotida indeys obrazlarining badiiy shakllanishi hamda o‘zbek nasrida milliy ozodlik harakatlari asosida yuzaga kelgan qahramon obrazlari qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilinadi.

Резюме. В статье рассматриваются особенности художественного формирования образов индейцев в американской романтической литературе и эпическое осмысление национальных героев в узбекской прозе.

Resume. The article examines the artistic formation of Native American characters in American Romantic literature and the epic interpretation of national heroes in Uzbek prose through a comparative-typological approach.